

بررسی فرآیند شناختی تحول آرزوهای شغلی در کودکان

*فاطمه سمیعی^۱؛ ایران باغبان^۲؛ محمدرضا عابدی^۳؛ علیرضا صادقیان^۴

۱. دانشجوی دکتری مشاوره شغلی دانشگاه اصفهان، ۲. دانشیار گروه مشاوره- مشاوره شغلی دانشگاه اصفهان، ۳. دانشیار گروه مشاوره- مشاوره شغلی دانشگاه اصفهان، ۴. دانشجوی دکتری مدیریت دانشکده مهندسی و تجارت لندن

(تاریخ وصول: ۹۱/۱۱/۲۱ - تاریخ پذیرش: ۹۲/۰۱/۲۳)

A Study of Cognitive Process Development of Occupational Aspirations on Children

*Fatemeh Samiee¹, Iran Baghban², Mohammad Reza Abedi³,

Alireza Sadeghian⁴

1. PhD student of Department of Counseling, University of Isfahan; 2. Associate Professor, Department of Counseling, University of Isfahan 3. Associate Professor, Department of Counseling, University of Isfahan; 4. PhD student of London Business & Engineering School

(Received: Feb. 09, 2013 - Accepted: Apr. 12, 2013)

Abstract

چکیده

Aims: This study aimed at investigating the process of cognitive development of career aspirations among children. **Method:** For this purpose, 179 students (85 girls and 94 boys) from 5 educational areas of Isfahan were selected using multi-stage sampling procedure. The method of data collection was semi-structural interview and data Analysis was done through descriptive analysis, variance analysis, and paired t-test. **Results:** The results showed that the difference in the career aspirations as well as the differences among different age groups and genders were significant ($P < 0/05$). **Conclusion:** Although in both genders the development of aspirations was progressive, the rate of development in girls was higher than boys.

Key words: Cognition, Development, Occupational aspirations, Children.

هدف از پژوهش حاضر، بررسی روند تحول آرزوهای شغلی کودکان می‌باشد. به این منظور ۱۷۹ دانش آموز (۸۵ دختر و ۹۴ پسر) از نواحی ۵ گانه آموزش و پرورش اصفهان به شیوه‌ی نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای انتخاب شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه‌ی نیمه سازمان‌یافته بود. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی، تحلیل واریانس و مقایسه‌ی زوجی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که تفاوت مشاهده شده در نمرات آرزوهای شغلی کودکان و نیز تفاوت مشاهده شده در نمرات کودکان در سنین مختلف و تأثیر جنسیت بر آرزوهای شغلی معنادار ($P < 0/05$) است. همچنین اگرچه در هر دو جنس تحول آرزوها رو به پیشرفت است، سطح تحولی آرزوهای شغلی دختران بالاتر از سطح تحولی آرزوهای شغلی پسران است.

واژگان کلیدی: شناخت، تحول، آرزوهای شغلی، کودکان.

امروزه "بررسی‌های تحولی" به یکی از گسترده‌ترین حیطه‌های روان‌شناسی تبدیل شده است. روان‌شناسان تحولی در راستای بررسی سازمان روانی افراد به مطالعه‌ی مبنا و اساس شکل‌گیری شناخت به شکل خاص می‌پردازند و به همین دلیل توجهی خاص به تحول مفاهیمی چون زبان، تفکر، هوش، قضاوت و سایر ویژگی‌های کلی و عام اشیا مبذول می‌دارند. شکل‌گیری و تحول مفاهیم در کودکان در واقع به معنای کامل‌تر شدن شناخت آنها و گذر از یک مرحله به مرحله‌ی دیگر است.

تحول، توانایی ایجاد رابطه و پیوند بین معانی و مفاهیم است. این پیوند به سرعت و ناگهانی ایجاد نمی‌شود. در واقع فرایند پیچیده‌ای است که در طول زندگی انسان جریان دارد. این مفاهیم که در موقعیت‌ها و زمان‌های مختلف کسب شده؛ پایان ناپذیرند و پیوسته با کسب تجارب جدید دچار تغییر و دگرگونی می‌شوند (هرلاک^۱، ۱۹۷۸).

مطالعاتی که درباره‌ی مفاهیم در کودکان انجام شده است؛ مفاهیمی چون زبان، تفکر، درک جنسیت، دروغ (اسعدی و همکاران، ۱۳۸۶)، شناخت اجتماعی و درک نقطه نظرات دیگران (اسعدی و همکاران، ۱۳۸۶)، درک رنگ‌ها (دیتمار^۲، ۲۰۰۱)، اخلاق (دادستان و پورمحمدرضا، ۱۳۸۳) نشان می‌دهند که تحول و تکامل مفاهیم در کودکان فرایند منظمی را طی می‌کند و صرف‌نظر از تأثیر هوش و فرصت‌های یادگیری، مفاهیم مختلف در کودکان با افزایش سن و افزایش تواناییهای شناختی (زلانتی و دوریت-ولت^۳، ۲۰۰۹) تغییر می‌یابند. هر قدر توانایی کودک در شناخت روابط گذشته و حال افزایش یابد؛ بر شماره و گوناگونی مفاهیم او نیز افزوده می‌شود (شعاری‌نژاد، ۱۳۷۸).

آرزوی مسیر شغلی^۴ یکی از مفاهیم شناختی مهمی است (گاتفردسون و لاپان^۵، ۱۹۹۷) که طی فرایندی مرحله‌ای در طول زمان تحول می‌یابد و در دل خود مفاهیم شناختی دیگری چون اندازه و قدرت، درک از جنسیت، درک ارزش‌ها و تصور از خود را داراست. آرزوهای شغلی به عنوان جهت‌گیری افراد به سمت دنیای کار آینده و عامل حرکت در زندگی تعریف شده‌اند (واتسون^۶ و همکاران، ۲۰۰۲). به دنبال آن، آرزوی مسیر شغلی کودکان ترجیحات شغلی آنها در خصوص مشاغلی است که در جامعه می‌شناسند و به آن گرایش دارند (مک ماهون و پاتون^۷، ۱۹۹۷) و اینکه در آینده دوست دارند چه کاره شوند.

تحول آرزوهای شغلی در نظریه‌ی محدودیت^۸ و سازش^۹ گاتفردسون^{۱۰} (۱۹۸۱) بررسی شده است. گاتفردسون به عنوان پیشگام در موضوع آرزوهای شغلی (۱۹۸۱، ۱۹۹۷، ۲۰۰۲) و به دنبال او افراد دیگری از جمله آرمسترانگ و کرومبای^{۱۱} (۲۰۰۰)، کری^{۱۲} و همکاران (۲۰۰۷)، هلوینگ^{۱۳} (۲۰۰۱)؛ دومینیکو و جونز^{۱۴} (۲۰۰۷) در پژوهش‌های خود به فرایندی چند مرحله‌ای در تحول آرزوهای شغلی اشاره داشته‌اند.

در نظریه گاتفردسون (۲۰۰۲) بیان شده است که کودکان کم‌سن و سال درک درستی از شغل و آرزوهای شغلی ندارند. آنها از نظر شناختی در سطح پیش عملیاتی قرار دارند و آرزوهای شغلی‌شان تخیلی و به دور از واقعیت می‌باشد. مثلاً، آرزو می‌کنند که مرد عنکبوتی یا سیندرلا باشند. با ورود کودک به سن ۷ سالگی و آغاز دوره‌ی عملیات عینی (پیاژه^{۱۵}،

⁴ Career aspiration

⁵ Gottfredson & Lapan

⁶ Watson

⁷ McMahon & Patton

⁸ Circumscribe

⁹ Compromise

¹⁰ Gottfredson, L.S.

¹¹ Armstrong & Crombie

¹² Care, E.

¹³ Helwing, A.A.

¹⁴ Domenico & Jones

¹⁵ Piaget, J.

¹ Hurlock, E. B.

² Dittmar

³ Zelanti, P. S. & Droit- Volet, S

۱۹۹۴). در پایان دوره عملیات عینی و آغاز دوره عملیات ذهنی و نیز رشد و توسعه‌ی درک شناختی و تفکر انتزاعی کودکان (ماسن و همکاران، ۱۳۸۴)، همچنین افزایش اطلاعات آنها درباره‌ی مشاغل مختلف، جهت‌گیری آرزوها به سمت مشاغل می‌رود که منزلت اجتماعی بالایی داشته باشند و مشاغل با منزلت اجتماعی پایین از نظر نوجوانان رد می‌شوند (عزیز و کمال^۵، ۲۰۰۹). تأثیر منزلت اجتماعی در آرزوهای شغلی در نظر گرفتن ارزش‌های خود، دوستان، والدین و جامعه است (زونکر^۶، ۲۰۰۶). نوجوانان، شغلی را آرزو می‌کنند و دوست دارند در آن مشغول شوند که از نظر همگنان و جامعه مورد تأیید باشد. بعد از ۱۳ سالگی، آرزوهای شغلی تحت تأثیر متغیر «خود^۷ درونی» متحول می‌شوند. فرایند انتخاب مشاغل از این سن هشیارانه و آگاهانه‌تر می‌شود (شارف، ۲۰۰۶). در اینجا نوجوانان، مشاغل را آرزو می‌کنند که ترکیبی از علاقه، رغبت، توانایی، استعداد، ارزش‌های خود و خانواده‌شان باشد (گاتفردسون، ۲۰۰۲).

به طور کلی بررسی‌های زیادی در ارتباط با تحول آرزوهای شغلی کودکان در دست است که برخی روند تحولی آن را با توجه به سن مشخص کرده‌اند. هندرسون^۸ و همکارانش (۱۹۸۸)؛ به نقل از کری و همکاران، (۲۰۰۷) با مصاحبه‌ای که بر روی کودکان دبستانی و پیش از دبستان انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که آرزوهای شغلی کودکان چه پسر و چه دختر از دوره‌ی پیش‌دبستانی حول محور نقش‌های جنسیتی شکل می‌گیرد. اما ماندگاری آن در آرزوهای شغلی دختران بیشتر است به طوری که نتایج تحقیق ساستری و مولت^۹ در سال ۱۹۹۲ (به نقل از شارف، ۲۰۰۶)؛ واتسون و همکاران (۲۰۰۲)؛ میلر و لمبرت شوت^{۱۰} (۲۰۰۹) نشان داده است که جنسیت در شکل‌گیری آرزوهای شغلی

(۱۳۷۹)؛ آرزوهای شغلی هم به آرزوهای عینی تبدیل می‌شوند (براون و لنت^۱، ۲۰۰۵). به عبارت دیگر، کودکان آرزوی مشاغلی را دارند که در درجه اول، به شکل عینی آن را می‌بینند. یعنی مشاغلی را که در طول روز با آن سرو کار دارند مانند معلمی، رانندگی و فروشنده‌گی و یا مشاغلی که فرم خاصی را نیاز داشته باشد مانند پرستاری، پلیس، پزشک و در درجه‌ی دوم، علاقه به مشاغلی است که ابزاری در آن مورد استفاده قرار می‌گیرد مانند مکانیکی، کشاورزی، نجاری و رانندگی بولدوزر.

در این سن، مفهوم مهمی که شناخت کودکان حول آن می‌چرخد "اندازه و قدرت"^۲ است. از نظر کودکان شغلی که وسایل کاربردی آن بزرگتر و بیشتر باشد شغل مناسبی برای آینده‌ی آنهاست. همچنین، شغلی که آرزو می‌کنند باید در آن قدرت و نفوذ روی دیگران نهفته باشد.

آرزوی شغلی کودکان از ۵ تا ۸ سالگی با تمرکز بر روی «جنسیت» شکل می‌گیرد. در این مرحله همسان‌سازی با والد همجنس انجام شده و کودکان به نقش‌های جنسیتی خود آگاهی می‌یابند و از نظر روانی جنسیت خود را برتر می‌بینند. پسرها اسباب‌بازی‌ها، لباس‌ها و هرچیزی که متعلق به آنهاست را ترجیح می‌دهند و دخترها هم همین کار را می‌کنند. چیزی که در این سن از کودکان زیاد می‌شنویم «دخترانه و پسرانه بودن» است. به دنبال درک آنها از دختر و پسر بودن و اولویت دادن به فعالیت‌های هدفمند جنس خود تمایل دارند که شغلی را برای آینده انتخاب کنند که مطابق جنسیت خودشان باشد. زیرا آن شغل ارزش بالاتری خواهد داشت. از آنجایی که رفتار، ویژگی‌ها و نقش‌ها هر دو جنس را از هم متمایز می‌کند، پسران شغل‌های مردانه و دختران شغل‌های زنانه را انتخاب می‌نمایند (شارف^۳، ۲۰۰۶).

با ورود به ۹ سالگی و تداوم آن تا ۱۳ سالگی، جنسیت جای خود را به «منزلت اجتماعی» می‌دهد (لئونگ^۴ و همکاران،

⁵ Aziz & Kamal

⁶ Zunker

⁷ Self

⁸ Henderson

⁹ Sastre & Mullet

¹⁰ Miller, J. K. & Lambert-Shute, J.

¹ Brown, S. & Lent, R.

² Power & Size

³ Sharf, R.

⁴ Leung, S. A

پسر مقطع پیش دبستانی و دبستانی شهر اصفهان بودند. گروه نمونه، از میان مدارس دولتی و غیر انتفاعی ۵ ناحیه‌ی آموزش و پرورش شهر اصفهان براساس نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. به این صورت که از هر ناحیه به شکل تصادفی دو مدرسه‌ی ابتدایی دخترانه و دو مدرسه‌ی ابتدایی پسرانه که مقطع پیش دبستانی هم داشته باشند؛ انتخاب شدند و سپس در هر مدرسه، از میان دانش آموزان هر پای‌ی تحصیلی به شکل کاملاً تصادفی ۱۰-۳ نفر برای انجام مصاحبه انتخاب شدند. از آنجایی که در این پژوهش جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه صورت گرفته است، بر اساس نظر گال و همکاران (۱۳۹۱) انتخاب نمونه جهت مصاحبه برای هر مورد که در این تحقیق پایه‌ی تحصیلی است، ۱۰ نفر کفایت می‌کند. ولی از آنجایی که احتمال داشت پژوهشگر با ریزش آزمودنی و ناقص بودن فرم‌های مصاحبه مواجه شود، در هر پایه‌ی تحصیلی تعداد بیشتری انتخاب و مصاحبه شدند. در نهایت گروه نمونه‌ی پژوهش شامل ۸۵ دختر و ۹۴ پسر بودند که ۴۷ نفر در مقطع پیش دبستانی، ۱۰ نفر در پایه‌ی اول، ۱۹ نفر در پایه‌ی دوم، ۳۱ نفر در پایه‌ی سوم، ۳۰ نفر در پایه‌ی چهارم و ۴۲ نفر در پایه‌ی پنجم در حال تحصیل بودند.

تعداد حجم نمونه با توجه به توان آماری، ضریب تأثیر و سطح معناداری در این پژوهش کافی به نظر می‌رسد (مولوی، ۱۳۸۵).

جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌ی نیمه سازمان یافته بود. مصاحبه توسط پژوهشگر و همکاران آموزش دیده‌ی او انجام گرفت. برای کودکان داستان یا سناریویی درباره‌ی شغلی تعریف و سپس از آنها سؤالاتی پرسیده می‌شد تا پژوهشگر مطمئن شود کودک با مفهوم شغل آشنایی دارد. در مرحله بعد آرزوی شغلی آنها مورد سؤال قرار می‌گرفت. به این ترتیب که از کودکان پرسیده می‌شد که "دوست داری در آینده چه کاره شوی؟" اگر کودک چند شغل را عنوان می‌کرد؛ اولین شغل مطرح شده در نظر گرفته و به دنبال آن دلیل انتخاب شغل پرسیده می‌شد. پاسخ‌هایی که کودکان می‌دادند در قالب

دختران و منزلت اجتماعی در آرزوهای شغلی پسران بیشتر دخالت دارد. به عبارت دیگر، این پژوهش‌ها مراحل تحول آرزوها از نظر گاتفردسون را دقیقاً تأیید نمی‌کند. در صورتی که پژوهش هلویگ (۲۰۰۰)، بلانچارد و لیچنبرگ^۱ (۲۰۰۳) مراحل تحول آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان را بر اساس نظریه‌ی گاتفردسون کاملاً تأیید می‌کنند. این پژوهشگران معتقدند که جنسیت در سنین ۸-۶ سالگی و بعد از آن منزلت اجتماعی آرزوهای شغلی را چه در دختران و چه در پسران شکل می‌دهند.

در این پژوهش آرزوهای شغلی به عنوان یک مفهوم در نظر گرفته می‌شود. مفهومی که به شکل‌گیری برخی فعالیت‌های هدفمند^۲ در مسیر زندگی فرد کمک می‌کند. در واقع هدف این پژوهش «بررسی روند تحول آرزوهای شغلی به عنوان یک مفهوم» است. مفهومی که در دل خود مفاهیم دیگری چون اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و منزلت اجتماعی را دارد. آرزوی مسیر شغلی کودکان بر اساس هریک از این مفاهیم مستلزم درک آن مفهوم توسط کودک و نوجوان می‌باشد. بنابراین، با توجه به نتایج پژوهش‌های ذکر شده، این تحقیق به بررسی روند تحول آرزوهای مسیر شغلی در کودکان بر اساس نظریه و پژوهش‌های گاتفردسون (۱۹۸۱، ۲۰۰۲) پرداخته است و درصدد پاسخگویی به این سوالات است:

۱- آیا آرزوهای شغلی بر اساس مفاهیم اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و منزلت اجتماعی در کودکان متحول می‌گردد؟

۲- آیا از نظر تحول آرزوهای شغلی بین دختران و پسران تفاوتی وجود دارد؟

روش

جامعه‌ی آماری در این پژوهش شامل تمام کودکان دختر و

¹ Blanchard & Lichtenberg

² Vocational behavior

نتایج

با توجه به اهدافی که در این پژوهش مورد نظر است؛ سوالات پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند. به منظور مشخص شدن روند تحول آرزوهای شغلی بر اساس مفاهیم اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و منزلت اجتماعی مورد نظر است؛

شدن روند تحول آرزوهای شغلی بر اساس مفاهیم اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و منزلت اجتماعی از روش آماری تحلیل واریانس و مقایسه‌ی زوجی تفاوت میانگین‌ها (آزمون توکی) استفاده شد. در جدول ۱ نتایج تحلیل واریانس و تأثیر گروه‌های سنی و جنس بر نمرات آرزوهای شغلی ارائه شده است.

سه متغیر اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و منزلت اجتماعی مقوله‌بندی شده و به ترتیب نمره‌های ۱، ۲ و ۳ به پاسخ‌ها اطلاق گردید. هر مصاحبه ۳۰ دقیقه طول کشید. همچنین سعی شد مصاحبه در وقت مناسبی انجام شود که کودکان خسته و گرسنه نباشند.

داده‌ها با استفاده از تحلیل واریانس چند متغیری^۱ (مانوا) و مقایسه‌های زوجی (آزمون توکی) در نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و نمودارها با استفاده از نرم‌افزار Excell ترسیم شدند.

جدول ۱: نتایج تحلیل واریانس تأثیر گروه‌های سنی و جنس بر نمرات آرزوهای شغلی.

شاخص‌ها گروه‌ها	متغیر وابسته	مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجذور میانگین	F	سطح معناداری	مجذور اتا	توان آماری
جنسیت	آرزوهای شغلی	۲/۵	۱	۲/۵	۷/۰۰	۰/۰۰۹	۰/۰۴	۰/۷۴
مقطع تحصیلی	آرزوهای شغلی	۷/۵	۱	۷/۵	۲۱/۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۱	۰/۹۹
تعامل مقطع تحصیلی و جنسیت	آرزوهای شغلی	۰/۸۳	۱	۰/۸۳	۰/۲۳	۰/۶	۰/۰۰۱	۰/۰۷
خطا		۵۹/۸۳	۱۶۹	۰/۳۵				
کل		۱۰۹۹/۰۰	۱۷۳					

^۱ Multivariate analysis of variance

دیگر و گذار از مقوله‌ی اندازه و قدرت به کلیشه‌های جنسیتی و از کلیشه‌های جنسیتی به منزلت اجتماعی معنادار است. به عبارت دیگر، تغییر مشاهده شده در آرزوی شغلی کودکان ناشی از تصادف نبوده و ناشی از رشد شناختی آنها بوده است. علاوه بر این، جدول ۲ نتایج مقایسه‌های زوجی با استفاده از آزمون توکی میانگین نمرات آرزوهای شغلی را در دو مقطع پیش‌دبستانی و دبستانی نشان می‌دهد.

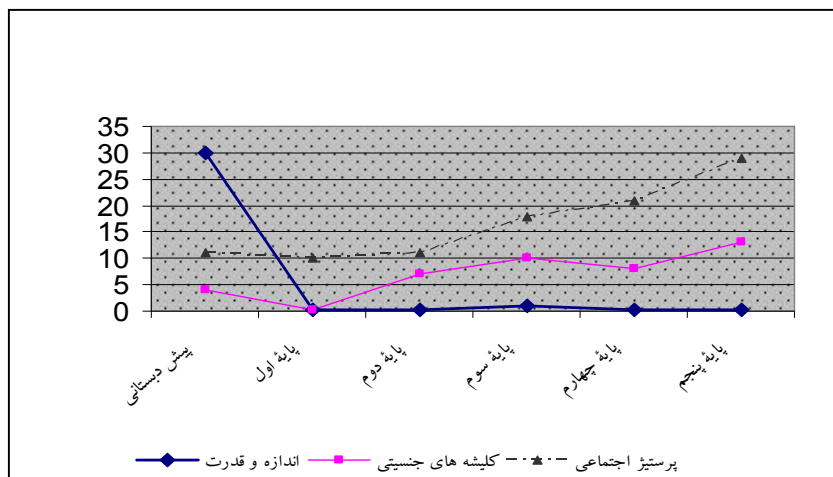
همان‌گونه که در جدول ۱ آمده است تأثیر عضویت گروهی که شامل جنس و سن یا مقطع تحصیلی می‌باشد؛ بر نمرات در آزمون‌های شغلی معنی‌دار است ($F=21/00, p<0/05$). به عبارت دیگر، تفاوت مشاهده شده در نمرات کودکان دختر و کودکان پسر معنادار است ($P < 0/05$) و نیز تفاوت مشاهده شده در نمرات کودکان در سنین و دو مقطع مختلف معنادار است ($P < 0/05$). یعنی، تغییر آرزوی شغلی کودکان با افزایش سن و رفتن از یک پایه‌ی تحصیلی به پایه‌ی تحصیلی

جدول ۲: مقایسه‌های زوجی میانگین نمرات آرزوهای شغلی در دو مقطع پیش‌دبستانی و دبستانی.

متغیر وابسته	مقطع	تفاوت میانگین	خطای معیار	سطح معناداری
آرزوهای شغلی	پیش‌دبستانی دبستانی	۰/۹۷۸	۰/۱۱۸	۰/۰۰

نمرات بین گروه پیش‌دبستانی و دبستانی هم معنی‌دار است ($P < 0/05$). میانگین نمرات آرزوهای شغلی در گروه‌های سنی در شکل ۱ دیده می‌شود.

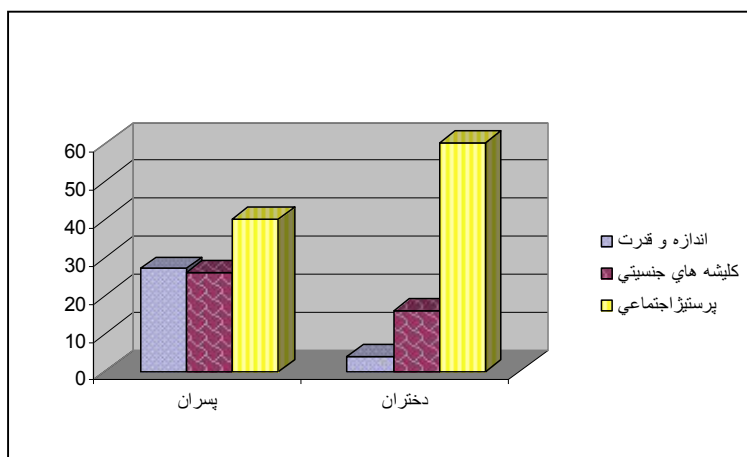
همانگونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود؛ شرکت‌کنندگان در این پژوهش در آرزوهای شغلی با توجه به عضویت گروهی که همان مقطع تحصیلی است، تفاوت دارند. یعنی تفاوت

شکل ۱: آرزوهای شغلی کودکان بر اساس سه مفهوم اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و پرستیژ اجتماعی.

پیش‌دستانی و کلاس اول و دوم در حال شکل‌گیری است و به تدریج تا پایه‌ی پنجم تحول پیدا می‌کند و افزایش می‌یابد. سؤال دیگر پژوهش این است که آیا از نظر تحول آرزوهای شغلی بین دختران و پسران تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟ همان‌گونه که در جدول ۱ و نتایج حاصل از تحلیل واریانس مشاهده می‌شود، تأثیر جنسیت بر آرزوهای شغلی معنادار است ($f=21/00, p<0/05$). تأثیر جنسیت بر آرزوهای شغلی در شکل ۲ آمده است.

همان‌گونه که در جدول ۱ و شکل ۱ دیده می‌شود؛ آرزوهای شغلی بر اساس مفهوم قدرت و اندازه در کودکان پیش‌دستانی بالاترین میزان را دارد و با ورود به مقطع دبستان به شکل ناگهانی کم می‌شود. آرزوهای شغلی بر اساس مفهوم جنسیت و کلیشه‌های جنسیتی دارای نوسان است و در هر دو مقطع و همه‌ی پایه‌ها تا حدودی لحاظ گردیده است. یعنی، کودکان از پایه‌ی اول تا پنجم در آرزوهای شغلی خود همواره جنسیت و مشاغل مردانه و زنانه را در نظر گرفته‌اند و آرزوی شغلی بر اساس مفهوم منزلت اجتماعی در سال‌های

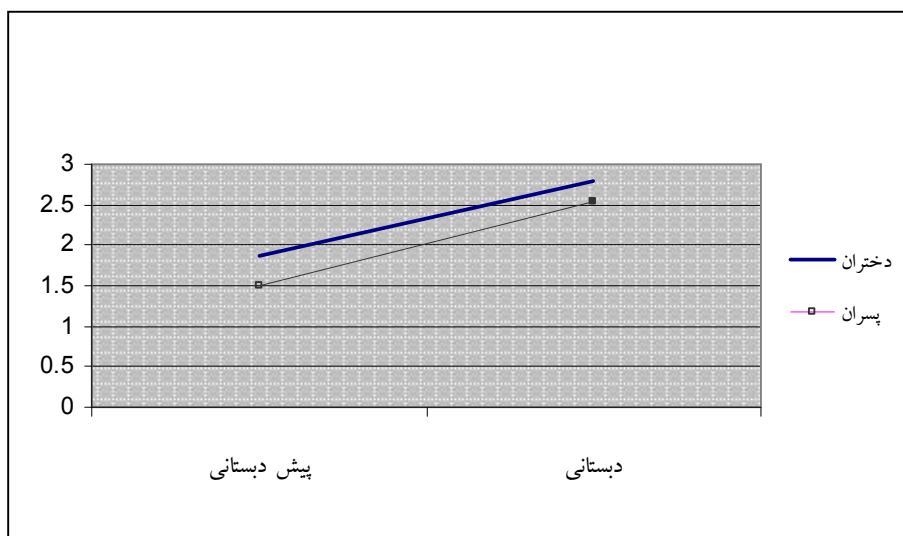

شکل ۲: مقایسه آرزوهای شغلی دختران و پسران.

و قدرت و نیز مردانه و زنانه بودن را در کنار هم در نظر داشته‌اند و بعد به آرامی وارد مرحله‌ی منزلت اجتماعی شده‌اند. همچنین نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های ناشی از مصاحبه نشان می‌دهد که پسران در آرزوهای خود هر سه متغیر اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و منزلت اجتماعی را همزمان در نظر می‌گیرند در حالی که دختران بیشتر به یک متغیر توجه داشته‌اند. سطح پیشرفت آرزوهای شغلی بر اساس جنسیت در شکل ۳ نشان داده شده است.

همان‌گونه که در شکل ۲ مشاهده می‌شود؛ پسران بیش از دختران بر مبنای اندازه و قدرت شغل انتخاب کرده‌اند. همچنین مردانه و زنانه بودن یک شغل برای آنها اهمیت بیشتری دارد. برعکس تعداد دخترانی که بر اساس منزلت اجتماعی شغلی را انتخاب کرده‌اند بسیار بیش از پسران بوده است.

همچنین دختران تقریباً از اندازه و قدرت به آرامی وارد مرحله‌ی مردانه و زنانه بودن شغل شده‌اند و با یک جهش به سمت منزلت اجتماعی رفته‌اند. در حالی که پسران متغیر اندازه

شکل ۳: مقایسه سطح آرزوهای دختران و پسران بر اساس مقطع تحصیلی.

آرزوها با افزایش سن، به ترتیب بر اساس سه متغیر شناختی اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و سطح منزلت اجتماعی صورت می‌پذیرد. یافته‌های حاصل در این پژوهش مؤید یافته‌های پژوهش گاتفردسون (۱۹۹۸ و ۲۰۰۲) است.

به گفته‌ی گاتفردسون و لاپان (۱۹۹۷) آرزوها مفهومی شناختی هستند که با افزایش سن متحول می‌شوند. همانگونه که شعاری نژاد (۱۳۷۸) اشاره دارد، مفاهیم نمادهای زیبایی بسیار مهمی هستند که در تفکر به کار می‌روند. ذهن آدمی به کمک مفاهیم، تجارب مجزا را به هم مربوط می‌سازد و آنها را در یک مفهوم مشترک جا می‌دهد. با توجه به اینکه آرزوهای شغلی، درک کودکان از مسائل شغلی پیرامونشان است، بر اساس نظر گاتفردسون (۱۹۸۱) این درک در ابتدا بر محوریت متغیر شناختی A اندازه و قدرت $\cong$ انجام می‌شود. زمانی که کودکان در مرحله‌ی عملیات عینی یکی از مراحل رشد شناختی پیازه قرار دارند که مصادف با سن پیش‌دبستانی آنهاست؛ هرچیزی که عینیت داشته باشد را می‌بینند (الکساندررومانوویچ، ۱۳۸۴). آنها مشاغلی را که ظاهری دارند، ابزار یا فرم خاصی در آنها استفاده می‌شود، به عنوان شغل آینده‌ی خود آرزو می‌کنند. کودکان احساس می‌کنند لباس و ابزار به کار رفته در یک شغل قدرتی به آنها می‌دهد

همانگونه که در شکل ۳ مشاهده می‌شود توجه به متغیر منزلت اجتماعی در دختران از مقطع پیش دبستانی بیش از پسران بوده است و پسران بیشتر به متغیرهای اندازه و قدرت و مردانه و زنانه بودن یک شغل توجه نمودند. به عبارت دیگر، بالاتر بودن نمرات دختران بیانگر انتخاب و آرزوی مشاغل سطح بالاتر است. همچنین شکل ۳ نشان می‌دهد که سطح تحولی آرزوهای شغلی دختران بالاتر از سطح تحولی آرزوهای شغلی پسران است، اگرچه در هر دو جنس تحول آرزوها رو به پیشرفت است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از انجام آزمون تحلیل واریانس نشان داد که با افزایش سن و ورود به مقطع تحصیلی بالاتر سطح آرزوهای شغلی کودکان تغییر می‌یابد. سول و هاوسر^{۳۰} (۱۹۷۵)، سوپر^{۳۱} و همکاران (۱۹۹۶) و نیز استاف^{۳۲} و همکاران (۲۰۱۰) معتقدند آرزوهای شغلی به مرور زمان تحت تأثیر متغیرهای فراوان و نامشخصی تغییر می‌کنند. در این راستا، پژوهش‌های گاتفردسون (۱۹۸۱، ۱۹۹۸، ۲۰۰۲) نشان می‌دهد تحول

³⁰ Sewell, W.H. & Hauser, R.M.

³¹ Super, D.

³² Staff, J.

می‌دهد که عضویت گروهی از نظر جنسیت بر آرزوها معنادار است. سطح آرزوهای دختران به طور کلی بالاتر از سطح آرزوهای پسران بوده، اما یک تغییر ناگهانی در آرزوهای دختران دیده می‌شود. هردو جنس به ترتیب از نظر اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و منزلت اجتماعی متحول می‌گردند، اما روند تحول پسران کندتر از روند تحول در دختران است.

تحقیقات نشان می‌دهد که دختران در سنین نوزادی و کودکی خود رشد جسمی بهتری نسبت به پسران دارند. همچنین قوای روانی آنها هم کامل‌تر و سازگارانه‌تر از پسران می‌باشد (ماسن و همکاران، ۱۳۸۴). به دنبال تغییرات جسمی و روانی، آرزوهای آنها که مفهومی شناختی است هم بهتر و کامل‌تر رشد می‌کند و آنها به متغیر سوم شکل‌گیری آرزوهای شغلی سریع‌تر و بیش از پسران دست می‌یابند. در حالی که پسران دو متغیر اندازه و قدرت و کلیشه‌های جنسیتی را با تأکید بیشتری نسبت به دختران در نظر داشته‌اند تا جایی که وقتی در آرزوهای شغلی خود منزلت اجتماعی را در نظر می‌گیرند؛ باز هم در دل آن اندازه و قدرت و نیز مردانه و زنانه بودن شغل را لحاظ کرده‌اند. در حالی که دختران منزلت اجتماعی را زودتر اعمال کرده و گاه در آرزوهای خود منزلت را بدون لحاظ کردن دو متغیر اندازه و قدرت و کلیشه‌های جنسیتی در نظر داشته‌اند. علت این امر می‌تواند انتظارات و نقش‌هایی باشد که والدین در تربیت فرزندان خود اعمال می‌کنند. آنها از پسر بچه‌ها توقع دارند که قوی باشند و کارهای مردانه انجام دهند. اگر پسر بچه‌ای به طرف انجام کارهای زنانه برود از طرف خانواده و دوستان توبیخ می‌گردد (توکر دروب و پیج‌هاردن، ۲۰۱۱). از طرف دیگر، به نظر روجسکی و کیم^{۳۵} (۲۰۰۳) و روجسکی (۲۰۰۵) متغیر شناختی منزلت اجتماعی شغل، متغیری است که از ثبات بیشتری در آرزوهای شغلی و نیز از قدرت پیش‌بینی کنندگی بالاتری نسبت به دو متغیر دیگر برخوردار است.

که می‌توانند بر محیط پیرامون خود تأثیر گذارند. همچنین به گفته‌ی توکر دروب و پیج‌هاردن^{۳۳} (۲۰۱۱) در این سن، آنها به جنسیت خود پی برده و با همانندسازی‌ای که با والدین‌شان انجام می‌دهند نقش‌های جنسیتی مربوط به جنس خود را هم می‌پذیرند. از این‌رو شغل هم در کنار سایر متغیرهای روان‌شناختی رنگ و بوی جنسیت و نقش‌های جنسیتی می‌گیرد و انتخاب شغل آنها در قالب متغیر شناختی کلیشه‌های جنسیتی صورت می‌گیرد.

لذا، بعد از اندازه و قدرت که در پیش دبستانی و سن ۶-۷ سالگی وجود دارد؛ متغیر شناختی A کلیشه‌های جنسیتی $\cong$ در سال‌های اولیه دبستان خود را نشان می‌دهد و پس از آن مفهوم A منزلت اجتماعی $\cong$ در انتخاب شغل مطرح می‌شود که از نظر گاتفردسون ۹ سالگی به بعد است. در این مرحله کودک وارد ارزش‌ها می‌شود (فاطمیما بشرا^{۳۴}، ۲۰۱۳). قضاوت‌های ارزشی برای او مهم‌تر و پررنگ می‌شود و فراتر از جنسیت، شغل آینده‌ی خود را بر اساس خوب و بد بودن، ارزش‌های والدین، ارزش‌های همسالان و حتی ارزش‌های جامعه آرزو می‌کنند. مسلم است انتخاب شغل او هم بر اساس ارزش‌های مطرح شده، از طرف والدین و آرزوهایی که والدین برای آنها در نظر دارند، صورت پذیرد.

به تدریج که کودکان وارد دنیای اجتماعی می‌شوند و با دیگران ارتباط برقرار می‌کنند، نقشی که دیگران در تحول آنها ایفا خواهند کرد اهمیت می‌یابد (امیری، ۱۳۸۲). برای کودکان گروه همسالان و دوستان به عنوان یک عامل اجتماعی در تحول هویت و ارزش‌های آنها از اهمیت زیادی برخوردار است (فاطمیما بشرا، ۲۰۱۳). در نظر گرفتن نقطه‌نظرات دیگران در آرزوهای شغلی بوجود آورنده‌ی متغیر شناختی منزلت اجتماعی شغل است که به عنوان سومین متغیر در شکل‌گیری آرزوها نقش دارد.

در خصوص سوال دوم پژوهش که آیا بین دختران و پسران از نظر آرزوهای شغلی تفاوتی وجود دارد یا خیر؟ نتایج نشان

³³ Tucker-Drob, E.M. & Paige Harden, K.

³⁴ Fathima Bushra, S.

³⁵ Rojewski, J.W. & Kim, H.

- الکساندر رومانوویچ، ل. (۱۳۸۴). رشد و تحول شناختی: مبانی فرهنگی و اجتماعی شناخت. ترجم: حسن قاسم‌زاده. تهران: ارجمند.

- امیری، شعله (۱۳۸۲). بررسی تحول رابطه‌ی منزلت اجتماعی با رفتار سازشی، مهارت اجتماعی و اختلال رفتار مهار یافته. علوم روانشناختی، دوره‌ی دوم، شماره ۶، ۱۹۳-۱۵۹.

- پیاز، ژان (۱۳۷۹). قضاوت‌های اخلاقی کودکان. ترجمه: محمد امیری. تهران: نی.

- دادستان، پریخ و پورمحمد رضاتجریشی، معصومه (۱۳۸۳). تحول مفاهیم اخلاقی و دیگر دوستی در دانش آموزان دوره راهنمایی. روانشناسان ایرانی، شماره ۲، ۱۰۳-۹۱.

- شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۷۸). روانشناسی رشد. تهران: اطلاعات.

- گال، مردیت؛ بورگ، والتر و گال، جویس (۱۳۹۱). روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی. ترجمه: احمدرضا نصر، حمیدرضا عریضی، محمد ابوالقاسمی، خسرو باقری، محمدحسین علامت‌ساز، محمدجعفر پاک‌سرشت، علی دلاور، علیرضا کیامنش، غلامرضا خوی‌نژاد. تهران: سمت و دانشگاه شهید بهشتی.

- ماسن، پاول هنری؛ کیگان، جروم؛ هوستون، آستا کارول و کانجر، جان جین وی (۱۳۸۴). رشد و شخصیت کودک. ترجمه: مهشید یاسایی. تهران: مرکز.

- مولوی، حسین (۱۳۸۵). راهنمای عملی SPSS-10 در علوم رفتاری. اصفهان: دانشگاه اصفهان.

- Armstrong, P.I. & Crombie, G. (2000). Compromises in adolescent's occupational aspirations and expectations from grades 8 to 10. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 82-98.

بنابراین، همانگونه که چانتارا^{۳۶} و همکاران (۲۰۱۱) معتقدند می‌توان گفت که آرزوهای شغلی هم مانند سایر متغیرهای روان‌شناختی بر اساس تجربیات هیجانی و شناختی کودکان و نوجوانان به مرور زمان تحول می‌یابند. این تحول همگام با رشد کودکان بر اساس سه متغیر اندازه و قدرت، کلیشه‌های جنسیتی و منزلت اجتماعی صورت می‌پذیرد. زمانی که اولیا و مربیان مدرسه به رشد جسمی و روانی کودکان توجه خاصی مبذول می‌دارند، لازم است از همان سنین پایین هم به شغل، شغل‌یابی و تکالیف شغلی آنها هم توجه کنند تا به مرور زمان که بزرگ می‌شوند از نظر ذهنی آمادگی و مهارت جستجو و شکار شغل را پیدا کنند.

توجه به مهارت‌های شغلی در دوره‌ی کودکی، کودک را آماده می‌سازد تا خود با بزرگ شدن به شغلی دست یابد، نه اینکه بعد از اتمام تحصیلات دانشگاهی در پی شغل‌یابی باشد. آرزوهای شغلی می‌توانند تا پایان عمر ادامه یابند، اما اثر آن در هر مقطع از رشد متفاوت است. ممکن است مطالعه‌ی آرزوهای شغلی فرصتی را در دوران کودکی به افراد بدهد که اگر این فرصت از دست برود جبران آن در آینده ممکن نباشد.

منابع

- اسعدی، سمانه؛ امیری، شعله و مولوی، حسین (۱۳۸۶). بررسی تحول درک مفهوم دروغ و اشتباه در کودکان: تمایز دروغ و اشتباه. روانشناسی، سال یازدهم، شماره ۳، ۳۰۱-۲۸۹.

- اسعدی، سمانه؛ امیری، شعله و مولوی، حسین (۱۳۸۶). بررسی تحول شناخت اجتماعی و رابطه آن با طراز تحول شناختی در کودکان. مطالعات تربیتی و روانشناسی، سال هشتم، شماره ۱۵، ۱۳۷-۱۵۵.

³⁶ Chantara, S.

- Aziz, S. & Kamal, A. (2009). Development and validation of occupational aspirations scale for adolescents. *FWU Journal of Social Sciences*, 3(2), 3-24.
- Auger, R.W., Blackhurst, A. E., & Wahl, K. H. (2005). The development of elementary aged children's career aspirations and expectations. *Professional School Counseling*, 8(5), 322-330.
- Blanchard, C.A. & Lichtenberg, J.W. (2003). Compromise in career decision-making: A test of Gottfredson's theory. *Journal of Vocational Behavior*, 62, 250-271.
- Brown, S.D. & Lent, R.W. (2005). *Career Development and Counseling. Putting Theory and Research to Work*. Canada: Wiley.
- Care, E.; Deans, J. & Brown, R. (2007). The realism and sex type of four to five-year-old children's occupational aspirations. *Journal of Early Childhood Research*, 5(2), 155-168.
- Chantara, S.; Kaewkuekool, S. & Koul, R. (2011). Self-determination theory and career aspirations: A review of literature. *International Conference on Social Science and Humanity (IPEDR)*. Singapore, vol 5, 212-217.
- Dittmar, M. (2001). Changing color preferences with aging: a comparative study on younger and older native Germans aged 19-90 years. *Gerontology*, 47, 219-226.
- Domenico, D.M. & Jones, K.H. (2007). Career aspirations of pregnant and parenting adolescents. *Journal of Family and Consumer Science Education*, 25(1), 24-33.
- Fathima Bushra, S. & Jayan, C. (2013). Role of father in the cognitive development of the child: An exploration. *Guru Journal of Behavioral and Social Science*, 1(11), 40-46.
- Gottfredson, G.D. (2002). Interest, aspiration, self-estimation and self-directed search. *Journal of Career Assessment*, 10, 200-208.
- Gottfredson, L.S. & Lapan, R.T. (1997). Assessing gender-based circumscription of occupational aspirations. *Journal of Career Assessment*, 5(4), 419-441.
- Gottfredson, L.S. (2002). Gottfredson's theory of circumscription, compromise and self-creation in D.Brown (ed). *Career Choice and Development*, pp.85-148. sanfrancisco: Jossey- Bass.
- Gottfredson, L.S. (1981). Circumscription and compromise: A development theory of occupational aspirations. *Journal of Counselling Psychology*, 28, 545-579.
- Helwig, A.A. (2001). A test of Gottfredson's theory using a ten-year longitudinal study. *Journal of Career Development*, 28(2), 77-95.
- Hurlock, E.B. (1978). *Child growth and development*. India: McGraw-Hill.
- Leung, S.A.; Ivey, D. & Suzuki, L. (1994). Factors affecting the career aspirations of Asian Americans. *Journal of Counseling & Development*, 72, 404-410.
- McMahan, M. & Patton, W. (1997). Gender differences in children and adolescent's perceptions of influences on their career development. *School Counselor*, 44, 368-376.
- Miller, J.K. & Lambert-Shute, J. (2009). Career aspiration and perceived level of preparation among marriage and family therapy doctoral students. *Journal of Marital and Family Therapy*, 35(4), 466-480.
- Rojewski, J.W. & Kim, H. (2003). Career choice patterns and behavior of work-bound youth during early adolescence. *Journal of Career Development*, 30, 89-108.
- Rojewski, J.W. (2005). Career aspirations: Constructs, meaning, and application. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work* (pp. 131-154). New York: Wiley.

- Sewell, W.H. & Hauser, R.M. (1975). Education, occupation and earning: Achievement in the early career. Academic Press.
- Sharf, R. (2006). Applying career development theory to counseling. (4th ed) Thomson: Brook/. cole.
- Staff, J.; Harris, A.; Sabates, R. & briddell, L. (2010). Uncertainty in early occupational aspirations: Role exploration or aimlessness. Social Forces, 89(2), xx-xxx.
- Super, D.E.; Savickas, M.L. & Super, C.M. (1996). The life-span, life-space approach to careers. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), Career choice and development (3rd ed., pp.121-178). San Francisco: Jossey-Bass.
- Tucker-Drob, E.M. & Paige Harden, K. (2011). Early childhood cognitive development and parental cognitive stimulation: evidence for reciprocal gene-environment transactions. Development Science, x(x), 1-10.
- Watson, M.; Quatman, T. & Edler, E. (2002). Career aspiration of adolescent girls. Sex Roles: A Journal of Research, 46(9), 323-333.
- Zelanti, P.S. & Droit-Volet, S. (2009). Cognitive abilities explaining age-related changes in time perception of short and long durations. Journal of Experimental Child Psychology, 109(2), 143-150.
- Zunker, V.G. (2006). Career Counselling. A Holistic Approach. Texas: Thomson, Brooks/cole.